



## MALATYA'DA BİR DERBENT KÖYÜ'NÜN "GÖZENE" KARAKTERİSTİK DİL ÖZELLİKLERİ CHARACTERISTIC LANGUAGE PROPERTIES OF "GÖZENE" A DERBENT VILLAGE IN MALATYA

Özlem DEMİREL DÖNMEZ\*  
Fatma KOÇ\*\*

### Öz

Malatya'nın Yeşilyurt ilçesine bağlı olan Gözene, geçmişte Malatya-Halep geçiş güzergâhı üzerinde olup tarihi kayıtlarda derbent köyü olarak geçmektedir. Memlûklar döneminde derbentçi olarak bilinen köy halkı o dönemde 128 neferden oluşmaktadır. Derbent köylerinin sorumlulukları arasında yolcuların ihtiyaçlarının karşılanması ve halkın bulunduğu yerden ayrılmaması önemli bir yer tutmakla birlikte Kanunî döneminde Gözene halkının dağınık bir şekilde yaşadığı tarihi kaynaklarda kaydedilmektedir. Çalışmamızın konusunu Malatya'nın bu eski derbent köyünün karakteristik dil özellikleri oluşturmaktadır. Gözene ağzının genel karakteristik hususiyetleri, Batı ve Doğu ağız grubunun belirleyici özelliklerini içermekte olup bu durum Gözene ağzının her iki ağız grubu arasında bir geçiş özelliği taşıdığını göstermektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Gözene, Ağız, Karakteristik Özellikler.

### Abstract

Gözene which is bound to the Yeşilyurt district of Malatya was on the route of Malatya-Halep pass in the past and is referred as Derbent village in the historical records. The residents of the village known as derbentçi in the period of Mamluks consisted of 128 people at that time. Together with the responsibilities of the derbent villages as meeting the needs of passersby and not leaving their locations, living in dispersed areas in Gozene district in the period of Kanuni are recorded in historical documents. The subject of current research is characteristic language properties of this old derbent village of Malatya. The characteristic properties of the dialect of Gözene includes the determinative characteristic of the Western and Eastern dialect group, this situation indicates that Gozene dialect involves transitional properties between the two dialects.

**Keywords:** Gözene, Dialect, Characteristic Properties.

### GİRİŞ

Geçiş güzergâhında olan Gözene Köyü, tarihi itibarıyla Malatya'nın Kasaba nahiyesine bağlı bir köy olup en eski yerleşim yerlerinden biri olma özelliğine sahiptir. Gözene'nin tarihini ulaşılabildiğimiz mevcut kaynaklara dayanarak Memlûklar'a kadar götürebilmekteyiz. *Memlûklar döneminde idari teşkilat olarak eyaletin tam karşılığı olan niyâbet kullanılmaktaydı, altı büyük niyâbet ve bu niyâbetlere bağlı daha küçük idari birimler bulunmakta olup Malatya, Halep Niyâbeti'ne bağlı niyâbetlerden biriydi* (Zengin, 2017, 85, 91).

Memlûklar döneminde Malatya-Halep geçiş güzergâhında bulunması sebebiyle önemli bir konumda olan Gözene, derbent olarak biliniyordu: *Malatya'ya tabi Kasaba nahiyesinin Gözene Köyü Malatya-Halep yolu üzerinde Memlûk devrinden beri derbentçi idiler. O devirden ellerinde menşurları olduğu gibi I. Selim devrinde de ahkâm verilmişti* (Orhonlu, 1990, 17).

Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılan Malatya, Divriği, Darende bölgesine ait 1519 tarihli tahrir defterinde Gözene: *Hâshâ-i mîr-i mezbûr İskender Beg ve nâhiye-i Kasaba-i Ulyâ an i'mâl-i Malatya başlığı altında Karye-i Gözne. Hâsil 6468* (Gülsoy, 2009, 127) şeklinde geçmekte olup zikredilen tarihte Gözene'nin, bulunduğu çevreye göre, 6468 akçe gibi iyi bir gelirin olduğu anlaşılmaktadır.

*1530 tarihli vakıf ve mülk defterinde ise Gözene'nin ileri gelen ailelerinden olduğu anlaşılan Abdullah evlâd-ı Çakıllı'ya ait 1100 akçe gelir kaydedilmektedir* (Gülsoy, 2007, 126).

Gerek güvenliği sağlamak gerekse yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak gibi yükümlülükleri olan derbentlerin yükünü hafifletmek, kolaylık sağlamak için derbentler bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır: *Kaoshak noktasında, merkezi bir konumda bulunması gereken ve o bölgenin güvenliğinden sorumlu olan Derbent köylerinin hususiyetlerinden biri de avarızdan muaf olup öşür vermekle yükümlü olmalarıdır* (Ersoy, 2008, 51-52).

Kanunî dönemine ait 1560 tarihli tahrir defterine göre Gözene aslında derbent olma özelliklerine haiz değildir. İlgili kaynakta, *köy halkının avâriz-ı divani ve tekalif-i örfiyeden muaf olmak için başvurmaları üzerine*

\* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ozlem.demirel@inonu.edu.tr

\*\* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi.



Gözene'ye gidilerek halkın herhangi bir yolcu, misafir ağırlama güçlüğüne maruz kalmadığı, dağınık bir şekilde yaşadığı görülmüş ancak ahalinin "kalanlarımız dahi takat getiremeyip dağılırız," şeklindeki serzenişleri sonucu köy harap olmasın, yolcular perişan olmasın denilerek köyün vergilerden muaf tutulduğu kaydedilmektedir (Yınanç, Elibüyük, 1983, 58- 59).

Orhonlu, Gözene halkının vergilerden muaf olmak için başvurduğu bu dönemde 128 nefer olduğu bilgisini vermektedir: *Tamamı 128 neferden oluşan Gözene halkı, çok işlek olan Malatya-Haleb yolu üzerinde gelip geçenlerin yükünü yalnız avarızdan muaf olmakla göremeyeceklerini bildirmeleri sonucu örf, bennak ve mücerred resmi vergilerinden de muaf olmuşlardır* (Orhonlu, 1990, 59).

Derbentlerin elzem sorumluluklarından biri de yerlerini terk etmemeleri hususu olup bu durumun savaş gibi önemli zamanlarda usulsüzlüklerden dolayı sekteye uğradığı görülmektedir.

*Savaş durumunda derbentlerin durumu değişmiş haksız yere vergi talep edilmesi sonucu bu yükü kaldıramayan derbentlerin bir kısmı yerlerini terk edip gitmiştir. Özellikle 1610 Viyana bozgunundan sonra dağılan derbent teşkilatını toparlamak için konar-göçerleri derbent teşkilatında toplama yöntemine gidilmiş ve 1720 yılında derbentlere yeni bir düzen vermek için bir dizi yeni önlemler alınmış olsa da Tanzimat'tan sonra derbentler kademeli olarak ortadan kalkmıştır* (Değerli Keçici, 2008, 51).

Bir derbent köyü olan Gözene'nin durumu da 18. yüzyıldan sonra değişmiş olmalı ki kaynaklar buranın derbent oluşundan artık bahsetmezler.

Moltke'nin 1838 tarihli anılarında Gözene, *Malatya'dan ileriye üç yol var: 1. Topçu, süvari ve bir kısım piyade için Gözene, Sürgü, Ermenek, Peroeri ve Besni üzerinden giden araba yolu, şeklinde geçmektedir* (Işık, 1998, 70).

1897-1898 tarihli *Salnâme'de* ise Gözene, merkez sancağa bağlı 12 köyü olan bir nahiye, 1911-1912 tarihli *Salnâme'de* ise *Behisni Kazası'na* bağlı 12 köyü olan bir nahiye olarak geçmektedir (Işık, 1998, 174, 183).

Biz bu çalışmada bu eski derbent köyünün karakteristik dil özelliklerini incelemeye çalışacağız. Gözene'nin tarihte derbent oluşuyla günümüzdeki lisanı arasında bir münasebet kurulabilir mi?

Derbent olanların yerlerini terk etmemesi, belirli bir kural ve nizam içerisinde olmaları, devlete bağlılıkları gibi özelliklerin dili korumuş olabileceği düşünülse de diğer yandan geçiş güzergâhında bulunulması ve asgari ölçüde de olsa yolcularla bir münasebetin mevcudiyeti dil açısından aksi yönde bir tesir gösterecektir. Gözene ağzının dil özelliklerine müracaat etmek daha tutarlı sonuçlara ulaşmak açısından önemlidir.

Gözene ağzının genel özelliklerine baktığımızda Malatya'nın genelinden farklılaştığını ve farklı bir ağız grubuna yaklaştığını görmekteyiz. *Malatya, Batı grubu ağızları içerisinde değerlendirilmektedir* (Karahan, 1996, 2). Gözene'nin genel karakteristik özellikleri ise Batı grubunun yanında Doğu grubu ağız özelliklerini de içermektedir.

### Çalışmanın Metodolojisi

Çalışmada mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakatlarda elde edilen ses kayıtları, konuşan kişinin dil özellikleriyle doğrudan yazıya aktarıldıktan sonra yazıya geçirilen metinlerden ses ve şekil özellikleri belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan kelime örneklerinin yanında yer alan birinci rakam metin, ikinci rakam ise metindeki satır numarasını göstermektedir. Transkripsiyon işaretlerinin seçiminde Ahmet Bican Ercilasun'un teklif ettiği işaretler esas alınmıştır (Ercilasun, 1999, 46-48). Çalışmada mülakat yapılan kişiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Mülakat Yapılan Kişiler

Metin Numarası	Şahıs Adı	Yaşı	Mesleği
1	Zeynep Özbay	80	Ev Hanımı
2	Cumali Demir	66	Çiftçi
3	Elif Dikmen	60	Ev Hanımı
4	Döndü Dikmen	74	Ev Hanımı
5	Ümmü Menteşe	66	Ev Hanımı
6	Kıymet Bars	65	Ev Hanımı
7	Menekşe Bars	70	Ev Hanımı
8	Ahmet Bars	70	Çiftçi
9	Mehmet Yılmaz	84	Bakkal
10	Fahri Öztürk	60	Çiftçi
11	Hüseyin Demir	63	Çiftçi
12	Kenan Özbay	53	Çiftçi
13	Bilal Durmaz	65	Çiftçi
14	Muharrem	65	Çiftçi



15	Döndü Doğan	59	Ev Hanımı
16	Hacı Bayram Söylemez	70	Bakkal
17	Ayşe Söylemez	60	Ev Hanımı
18	Mehmet Küçükaslan	62	Çiftçi
19	Ali Aydınlık	71	Hayvancılık
20	Arzu Özbay	45	Ev Hanımı
21	Ayşe Kaplan	70	Ev Hanımı
22	Cemile Aydın	43	Ev Hanımı
23	Fatma Öztop	60	Ev Hanımı
24	Fatma Palancı	75	Ev Hanımı
25	Havva Özdemir	77	Ev Hanımı
26	Ramazan Günay	52	Köy Muhtarı

Gözene ağızında standart Türkçeden farklı olarak; “ā (uzun a), á (a-e arası), ä (açık e), ē (uzun e), é (i-e arası), ī (uzun i), í (i-i arası), ì (uzun i), ò (uzun o), ó (ö-o arası), î (ı-u arası), ū (uzun u), ú (u-ü arası)” ünlüleri ile “Ç (ç-c arası), ğ (arka damak), ħ (hırıltılı h), H (k-h arası), K (k-g arası), k̄ (arka damak kalın), ŋ (damak n’si), P (p-b arası), T (t-d arası), S (z-s arası)” ünsüzleri sıklıkla kullanılmaktadır.

Gözene ağzının karakteristik özellikleri tespit edilirken sıklıkla görülen ses ve şekil özelliklerinin genel anlamda görüşülen kişilerde yaygın olarak kullanımı esas alınmış olup birkaç kişide yoğun olarak görülen özellikler geneli temsil etmeyeceğinden karakteristik kabul edilmemiştir.

Bu esasa dayanarak Gözene ağzının belirleyici özelliklerini, kapalı e (é) sesinin yaygın kullanımı, “ŋ” nin korunması, “g” ünsüzünün korunması, vasıta durumu ekinin ünsüz değişimlerine bağlı olarak “-nan” biçiminde olması, k > ħ değişmesi, k > g değişimi, r-l gerileyici benzeşmesi ve yer değiştirme olayları olarak tespit edebiliriz.

### 1. Kapalı E (É) Kullanımı

Gözene ağızında sıklıkla kullanılan kapalı e (é) sesi bölge ağzının karakteristik özelliklerinden biri olup sözcüklerin ilk hecesinde ve “dé-, érken, év, éyi, yé-” sözcüklerinde sistemli olarak kullanıldığı görülmektedir.

bédava 6-65, bén 1-4, bén 5-6, béyle 6-61, bézlerde 6-79, démádım 4-39, démeK 2-18, démişim 5-13, désem 4-5, dévletine 2-2, déyín 3-47, éde 4-6, édım 1-39, édiyyo 3-54, éklerdeK 6-61, életip 5-13, éndi 1-57, érkáKler 2-11, érken 5-26, éskiden 6-64, éşim 4-3, évde 3-20, ével 3-9, évlendim 4-2, éyi 5-1, éyle 7-77, géceleri 6-44, géderdik 1-47, géline 6-47, géркек 2-16, hér 3-33, né 1-6, nédeK 5-22, nérde 1-29, nére 1-2, şey 2-8, véreni 5-2, yémmeK 1-31, yér 1-45, yérık 1-62

### 2. Arka Ve Orta Damak Geniz Ünsüzü “D” Nin Korunması

Gözene ağızında “ŋ” sesinin, özellikle ilgi hali, 2. teklik kişi, 2. çokluk kişi, 2. teklik kişi iyelik, 2. Çokluk kişi iyelik eki ve bazı kelimelerde korunduğu görülmektedir. Gözene ağızında “ŋ” sesinin belirli ek ve kelimelerde yoğun ve yaygın bir kullanımı olduğu tespit edilmektedir.

*Arka ve orta damak geniz ünsüzü “ŋ” nin korunması, Anadolu ağızları için ayırıcı bir nitelik arz etmekte olup Batı grubu ağızlarının karakteristik özelliklerinden biridir (Karahana, 1996, 19).*

abilerimín 10-96, açıyor 5-10, adamın 2-115, afedersin 19-66, ağzını 5-10, ağacın 8-12, ağnadın 16-24, ağzından 6-51, ahımınuzın 16-89, akraban 11-31, aldın 4-85, alıyor 19-65, alıyorsunuz 4-221, alıyorsunuz 8-18, anadın 19-24, analarının 4-190, ana 15-5, ana 8-81, ananın 14-44, anladım 4-185, anladıldın 16-45, anladınız 7-74, arabanın 2-151, arın 2-106, aranızda 4-62, arazın 8-34, asıyor 8-45, ataların 2-111, ayerliyorsunuz 8-69, ayın 11-1, babamın 9-68, babamın 14-103, babasının 10-48, bacılarının 9-64, bacına 8-81, bağı 8-12, bahaddinin 16-27, bāna 11-23, bāne 1-60, barmağımın 16-5, baryamın 4-183, bēn 24-13, beña 25-7, beñe 5-8, benimnín 3-62, bıdağın 10-49, bінде 23-19, birbirinyen 10-66, buña 14-106, canınız 1-34, cebінде 2-110, ciğárın 6-51, cin 16-45, çamaşırın 6-79, çamaşırını 19-66, dānsız 16-48, deñ 4-196, deñize 9-40, deñli 4-124, dévrán 18-8, dōndün 16-87, en 26-26, enđirdiđ 14-70, geçindiğ 23-33, géden 3-67, gendince 10-100, genişliği 4-88, gezánler 16-6, gidán 16-19, gónlú 13-42, gōnşular 8-17, içinden 9-71, imanlı 19-47, inşan 10-84, kōnşılar 3-50, odazın 16-26, olsün 3-87, on 4-56, on 10-74, óñúmúzdeđi 4-109, onun 10-101, onun 9-102, ölen 3-66, papaña 14-76, parañ 14-63, pınar 23-8, potün 10-68, puñar 23-11, saña 10-113, seña 17-26, soñ 14-97, soña 14-108, sōña 3-77, soñradan 10-13, soruñ 8-17, toñ 11-29, toPlān 4-216, tükürseñ 2-128, tuTuñ 3-100, uçun 8-32, uña 11-10, unuñ 16-84, üçün 9-99, vidon 19-65, yalanız 19-3, yeñ 24-38, yıñanan 19-66, zaman 16-91

### 3. “G” Ünsüzünün İki Ünlü Arasında Ve Hece Sonunda Korunması

Gözene ağızında iki ünlü arasında kalan veya hece sonunda bulunan ön damak ünsüzü “g”nin korunduğu bölge sakinlerinin genelinde yaygın bir şekilde ve sıklıkla görülmektedir.



İki ünlü arasında ve hece sonunda bulunan ön damak ünsüzü "g", Batı ve Kuzeydoğu Grubu ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi sızıcılışarak "ğ, v, y" ünsüzlerine döner Doğu Grubu ağızları "g" ünsüzünü sızıcılıştırmayıp patlayıcı bir ünsüz olarak korur. Bu ünsüz Eski Anadolu Türkçesi'nde de sızıcılışmamıştır (Karahana, 1996, 28).

argıyı 1-3, oğumuşlugum 1-9, dogum 1-10, bebeği 1-14, bağlar 1-17, solugum 1-29, düğün 1-42, oglum 1-48, degirmáná 1-62, analığıdı 1-70, çökélig 1-81, sogan 1-92, agrıdan 2-1, bağı 2-3, aşşagılanıyo 2-12, çoğaldı 2-21, asgerligi 2-30, log 2-52, aşığıya 2-66, çağıranlar 2-87, beKlediği 2-96, emegi 2-100, zayıfladı 2-119, yağımız 2-138, düğünlerimiz 3-3, oğlanı 3-4, bebeğimiz 3-17, buğlur 3-27, degirmene 3-28, buğday 3-31, yémegá 3-50, sag 3-76, dag 4-28, oğlanı 4-33, begánırsé 4-36, yağınan 4-89, çağırmazlardı 4-92, ağacın 4-228, çağaların 4-229, yagan 5-15, sağıyodum 5-28, yogurd 5-28, ağılardı 6-18, sağlamada 6-28, ağızından 6-51, cigárimiş 6-69, düğünümüz 7-2, yogurtunan 7-8, dogunçı 7-15, uğraşırdım 8-6, bağdan 8-6, dag 8-31, elazığ 10-3, bağcılığ 11-26, dağıdıllardı 11-35, magzárları 11-40, degilse 12-15, legen 12-15, dogru 13-2, bağı 13-12, buğday 13-60, salgın 14-6, dorgu 14-20, yağaca 14-62, yogurur 15-3, sağılığ 16-13, ağınadın 16-24, yağızın 16-41, téreyaglar 16-96, oğulları 17-27, degirmánın 17-36, sagdan 19-7, degerin 19-51, bağılantı 20-27, sagol 20-36, darlıgının 21-4, dağıldı 23-2, dogdu 24-8, ağıhyon 24-34, oğlan 24-35, sigortalı 25-21, öğrenimden 26-31

#### 4. K > G, G Değişimi

Kelime başında görülen k > g, ğ değişimi özellikle kalın ünlü kelimelerde görülen bir özelliktir. Doğu Grubu ağızlarının belirleyici özelliklerinden biri olan bu tonlulaşma hadisesi, *Erzurum ağızlarında yabancı kelimeleri de içine alan geniş bir kurallılık gösterir* (Gemalmaz, 1995, 163), aynı durum *Kars ağızlarında da söz konusudur* (Ercilasun, 2002, 111). Bu özellik *Malatya ili ağızları için de karakteristik bir özellik olarak kaydedilmektedir* (Gülseren, 2000, 77).

kelime başında

ğaç (kaç) 7-8, ğadın (kadın) 7-15, ğalanı (kalanı) 6-47, ğalbim (kalbim) 6-43, ğardaşımın (kardeşimin) 5-12, ğavururduğ (kavurduk) 6-60, ğendı (kendı) 6-44, ğendi (kendı) 7-27, ğına (kına) 6-44, ğıpgırmızı (kıpkırmızı) 6-60, ğırhını (kırkı) 7-38, ğomşu (komşu) 5-12, ğonuşullardı (konuşurlardı) 7-25, ğoy (koy) 7-28

#### 5. Ķ > Ħ Değişmesi

Kelime içinde ve sonunda yaygın olarak görülen bir ünsüz değişimi olup Gözene ağzının belirleyici özelliklerinden biridir.

*Doğu grubu ağızlarını karakteristik ünsüzlerinden olan "h" sesi, (Karahana, 1996, 56), aynı "ğ" ünsüzü gibi Ağrı ili ağızlarının da karakteristik ünsüzlerinden olup genellikle hece sonunda görülmektedir* (Efendioğlu, 2009, 828).

*Kars ağızlarının en yaygın sızıcılışma hadisesi olan ve özellikle kelime ortasında ve sonunda görülen Ķ > Ħ değişmesine* (Ercilasun, 2002, 111), *Erzurum İli* (Gemalmaz, 1995, 180), *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik yöresi*, (Özçelik, Boz, 2001, 65), *Keban, Baskil ve Ağın yöresi ağızlarında iç ve son seste yaygın olarak rastlanırken* (Buran, 1997, 53), *Doğu grubu ağızları içerisinde yer alan Erzincan yöresi ağızlarında bu ses olayı sadece iç seste sıklıkla gerçekleşmektedir* (Sağır, 1995, 94, 96). *Malatya ili ağızlarında ise Doğu grubu ağızlarında olduğu gibi bu sızıcılışma hadisesi yoğun olarak iç ve son seste görülmektedir* (Gülseren, 2000, 106).

kelime içinde

ağmaması (akmaması) 2-65, ağışamdan (akşamdan) 4-126, arğadan (arkadan) 4-114, arğamda (arkamda) 1-83, ağılıklar (açlıklar) 2-9 (k-ğ), (ç-ş), bağıın (bakın) 1-2, bağımyılar (bakmyıolar) 6-34, bağıtım (baktım) 1-15, bırağııllardı (bırakırlardı) 2-61, bırağıyollar (bırakıyorlar) 2-29, boncuğlar (boncuklar) 4-219, boşluğda (boşlukta) 2-17, çığanaça (çıkana) 7-23, çığar (çıkır) 2-4, çığardığında (çıkardığında) 2-74, çığarıllardı (çıkarırlardı) 7-38, çığdın (çıktdın) 5-25, çığmamışTır (çıkmamıştır) 6-53, dağıyolar (takıyorlar) 3-4, doğıtor (doktor) 1-66, doğıuz (dokuz) 7-15, erğáklar (erkekler) 2-58, ğırhını (kırkı) 7-38, ğırğasını (hurkasını) 4-83, ğalğınmasını (kalkınmasını) 2-47, ğaynağlanıyo (kaynaklanıyor) 2-119, kırğı (kırkı) 1-12, kırğı (kırkı) 7-23, konağlama (konaklama) 2-7, konuşTuracağıın (konuşturacaksınız) 5-30, loğantalardan (lokantalardan) 7-48, oğumuşlugum (okumuşlugum) 1-2, sığıntısı (sıkıntısı) 2-21, sığıntısı (sıkıntısı) 6-32, sığıma (sıkma) 6-56, toğalağıdı (tokalağıdı) 7-12, uşğıları (uşakları) 6-6, uyğuya (uykuya) 7-26, yağıallar (yakarlar) 1-42, yağılırdı (yakılırdı) 6-47, yağıın (yakın) 5-11, yağıında (yakında) 1-19, yığadım (yıkadım) 1-12, yığallardı (yıkarlardı) 7-39, yığıylar (yıkıyorlar) 7-34, yoğıTu (yoktu) 5-32, yoğıtur (yoktur) 6-7, yuğıarı (yukarı) 1-5

kelime sonunda

ağılı (açık) 6-48, analığ (analık) 4-221, aylığ (aylık) 4-6, bardağ (bardak) 4-115, barmalığ (parmak) 2-53, bayrağ (bayrak) 2-45, bıçağ (bıçak) 7-23, bolluğ (bolluk) 4-159, çocuğ (çocuk) 1-39, doğıduğ (doğduk) 1-5, doğıurduğ (dokurduk) 3-38, kırğı (kırk) 2-15, nolacağ (ne olacak) 1-60, olduğ (olduk) 1-5, sandığ (sandık) 3-9, soğalığ (sokak) 5-13, unuğkanlığ (unutkanlık) 5-31, yapardığ (yapardık) 6-22, yıllığ (yıllık) 4-6yoğ (yok) 1-9, yoğ (yok) 4-6, yoğ (yok) 5-9, yöğ (yok) 6-7, yolluğ (yolluk) 3-38, yuvarlağ (yuvarlak) 6-48



## 6. Rl > Ll Gerileyici Benzeşmesi

Sözcükten sözcüğe, heceden heceye geçişlerde kimi sesler ya önceki ya da sonraki sese benzeyebilir (Demircan, 2001, 79). Eklenme sırasında gerçekleşen benzeşmede ekin ön sesi patlamalı ise ilerleyici, sızmalı ise gerileyici benzeşme olur (Banguoğlu, 2007, 106). Gözene ağzında benzeşme hadisesinin en sık karşılaşılan örnekleri eklenme sırasında gerçekleşen gerileyici benzeşme olayı olup rl > ll sızıcı ünsüzlerinin benzeşmesi şeklinde görülmektedir.

Gözene ağzında genellikle fiillerin çokluk üçüncü şahıs ekini almasıyla birlikte ortaya çıkan bu özellik, Anadolu ağızlarının çoğunda görülmektedir.

alılırsa (alırılırsa) 4-140, arıyollar (arıyorlar) 2-107, atallardı (atarlardı) 3-8, beklelermiş (beklerlermiş) 7-30, birağıllardı (bırakırlardı) 2-61, binellerdi (binerlerdi) 3-3, çalallardı (çalarlardı) 5-3, çekellerdi (çekerlerdi) 4-76, dağıdıllardı (dağıtırlardı) 7-41, déllerdí (derlerdi) 4-104, dellerdí (derlerdi) 7-32, dökellerdi (dökerlerdi) 7-46, édeller (ederler) 2-8, édellerdi (ederlerdi) 3-4, geçiríller (geçirirler) 2-86, gidellermiş (giderlermiş) 2-116, gollardı (koyarlardı) 7-16, gonusullardı (konuşurlardı) 7-25, gülellerdi (gülerlerdi) 4-104, ısladıllar (ıslatırlardı) 2-63, idellerdi (ederlerdi) 3-42, kaldırıllardı (kaldırırlardı) 2-53, oturullardı (otururlardı) 6-46, oynallâr (oynarlar) 4-121, oynallardı (oynarlardı) 2-50, oynallardı (oynarlardı) 6-46, pallıyolar (parlıyorlar) 3-47, pişiríller (pişirirler) 4-122, sarallardı (sarırlardı) 7-16, tallalarına (tarlılarına) 3-31, toblanıllar (toplanırlar) 4-120, toplanıllar (toplanırlar) 2-85, tutallarımış (tutarlarımış) 2-104, veríllerdi (verirlerdi) 3-18, yapallardı (yaparlardı) 2-51, yapallardı (yaparlardı) 4-56, yapallardı (yaparlardı) 7-25, yıhállardı (yıkarlardı) 7-39

## 7. Yer Değiştirme

Gözene ağzında “v-l, v-r, ğ-l, r-ğ, r-p, r-b, r-y” ünsüzleri arasında sıklıkla yer değiştirme hadisesine rastlanmaktadır.

Doğru Grubu ağızlarında meydana gelen g(ğ)-r ve p-r ünsüzleri arasında görülen yer değiştirme hadisesi, bu ağız grubunun karakteristik özelliklerinden biridir (Karahan, 1996, 33).

Gözene ağzında görülen yer değiştirme hadisesinde ise g(ğ)-r ve p-r ünsüz çiftlerinin yanında başka ünsüz çiftlerine de “v-l, v-r, ğ-l, r-b, r-y” rastlanmaktadır ancak bu ünsüz çiftlerinin ortak özellikleri, genellikle ünsüzlerden birini “r” veya “g(ğ)” ünsüzünün oluşturmasıdır.

arğıyo (ağrıyor) 4-240 (ğ-r), baryağımız (bayrağımız) 4-146 (y-r), buğlur (bulgur) 1-61 (l-ğ), buğlur (bulgur) 3-28 (l-ğ), buğlurumuz (bulgurumuz) 2-139 (l-ğ), dorğan (doğrayın) 5-22 (ğ-r), farbıHa (fabrika) 2-38 (b-r), kevransaray (kervansaray) 2-3 (r-v), körpü (köprü) 2-37 (p-r), torpağa (toprağa) 3-70 (p-r), torpağ (toprak) 6-82 (p-r), urğışıyodum (uğraşıyordum) 2-21 (ğ-r), yavlırdım (yalvardım) 1-59 (l-v)

## 8. Vasıta Durumu Ekinin -Nan Biçiminde Olması

Gözene ağzının karakteristik şekil bilgisi özelliklerinden biridir. Ağız terimi için, kaynaklar hep fonetik farklılaşmadan söz etse de, bir ağız bölgesinde, ses bilgisi farklılıklarının yanında, o ağız bölgesine özgü birçok şekil bilgisi farklılığı da görülür. Hatta çok zaman ağız bölgesi sınırları ile ağız tabakalaşmasını bu şekil bilgisi özellikleri belirleyebilir (Günşen, 2009, 1082).

Gözene ağzında vasıta hali ekinin +nAn şekline sıklıkla rastlanmakta olup karakteristik bir özellik olarak değerlendirilebilecek yoğunlukta kullanılmaktadır.

Anadolu ağızlarının genelinde yaygın olarak kullanılan +nAn şekli, “ile+n” biçiminin gerileyici benzeşmeyle “inAn” olduktan sonra, kök sesi olan “i”yi düşürmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Buran, 1996, 238).

Ünsüzle biten sözcüklerden sonra bazı örneklerde ek “InAn, UnAn” şeklinde devam ederken ünlü ile biten sözcüklerden sonra genellikle ekten önce araya bir “y” sesinin girdiği görülmektedir.

ağşam+nAn 6-45, antep+nAn 7-4, araba+y+nAn 3-7, arabalar+nAn 7-3, babası+y+nAn 4-47, bacı+y+nAn 4-189, bebeğ+i+nAn 3-32, ben+nAn 7-12, boncuğ+unAn 4-235, çocuğ+lar+nAn 4-223, deyneğ+i+nAn 3-42, düğün+nAn 7-46, ebeler+i+nAn 7-14, ekmē+nAn 2-141, gelen+ler+nAn 7-12, halk+i+nAn 2-42, incı+y+nAn 4-235, kaş+i+nAn 2-141, kız+i+nAn 4-196, kilō+nAn 4-162, para+y+nAn 2-110, şey+nAn 3-64, şiy+nAn 7-46, tūfē+nAn 2-132, yoğurt+unAn 7-8, zor+unAn 5-3

## Örnek Metinler

Şahıs İsmi	Yaş	Eğitim Durumu	Köken	Meslek
Zeynep Özbay	80	Okur-Yazar değil	Malatya/Gözene	Ev Hanımı

(1) oğumuşluğu olmıyan adam ne bile zeyneb özbay çoh valla çoh nufús kädımı getirem bañın ben bilmiyom oğumuşlugum yoğ getirem de bağ olan nere gētti kim gel torunum geTTim kü sobeyi dolduram düşdüm dizim argıyı ilacınan yaşıyom ilaÇ ilaÇ valla ne bilim bilmiyom bēn çoh dūrT elını öbsunner he



burda yettiK burda böyüdüm memmet sizde mi <sup>(5)</sup>zörelin ölu yuħarı eve he burda bu doğduħ burda böyüdüK burda gelin olduħ burda ıocadıħ dugün işde ölem dügun eTTin zaman gediyon teberi Tutuyon o né diyolar kemene mí kémenke mi getiriyon dugunünü yapıyon sagıyon gédiyoh elbêt he he yémek husüsü yaPTırillar getiller millete dagıdırlar valla piriç pilavı kavırma ayran he bíber domatis ben bilmiyom valla oħumuşlugum yoħ ku bilem yoħ ben bilmiyom hasteliyeli de üç senedir heç <sup>(10)</sup>bilmiyom şura bahıyom şura gediyon dogum ben çoħ yapTırdım memmeT nérde memmeTKinin ā abilerini heb ben dogum yabdırdım nérdése iki yüz elli tene göbeK kesmişim doħúz tene ölü yıħadım var üçü vār kırlı var üçünde géne dedim kimi yémek yaPTırillar mevlıT oħullar kırlında géne éle cenaze gelágleri işTe ben yıħadım doħıS tene yıħadım bí hocamız var burda kirvemiz bebeği ıoduħ bilmiyoduħ bilmediği ne yaparsın <sup>(15)</sup>bebeği ıoduğ kefin biçti bebeği sardı oħa baħtım ben alışım heP ıomşılar getirir üç gün ıonşular getirir toPlanırlar ıurān oħurlar hē verililer olmıyana verililer he yoħu alan olmaSsa şeye salallar doganşere bağlarda bağlar mı bayram mı südlü yaparıħ yémek yaparıħ ne olursa onu evinde ne varısa südlü dedim pirincinen südünen bişiriyon gelen misafırlere veriyon hi hi siz Tatlı diyonuz biz süTlü diyoħ doru nasıl he gelıller gideller aböv yaħında bi bacım oldü ne <sup>(20)</sup>dıyem de söylüyem nére gidecek bu nére gidecek

Şahıs İsmi	Yaş	Eğitim Durumu	Köken	Meslek
Döndü Dikmen	74	Okur Yazar Değil	Malatya/Gözene	Ev Hanımı

<sup>(1)</sup>adımız diKmen ıurban soyadımız benim adım da döndü yetmiş dörT yaşıdayım yanı gencim dā ben e ıurban ben öñ beş yaşında évlendim oyuz buyuz oyuz buyuz yaşadıħ geTTiħ yedTi senedir de éşim öldü ıurban sagol ıubban allah he üş tene oğlum var birisi malatıyada oturuyo biri istanbulda oturu biri de yanımda bekar bi de bi bēn bi de o var valla geçimimiS <sup>(5)</sup>zor da désem inan ıurban olam bi yóvmıye ola da olan gıde bi yóvmıyede ıalışa da baħa beş ıuruş getire de ıay parası éde geçimimiz zor he ıurban éle bi aylıħ yoħ yıllıħ yoħ benim bi o şeyi dul aylığım var beş yüz lira iki ayda bir he ıurban işTe böyle he buralıyım ıızım anam da buralı babam da buralı éşim de buralı bēn de buralıyım (...) acı onun ağzına ekmāk taħtasına (...) da ıurumaya hē ne ıonuşam söyle ki ıonuşam e ıurban olam ölü alla uzag éde <sup>(10)</sup>işTe öldü mü e gāncin ölüsü bambaşka acı oluyo ıurban yaşlının ölüsüne o deni acı olmuyo yaşlıñ ölüsünde ıurban yas tutuyöħ aglıyöħ ıurban olam biz bizi vurunuyöħ ıarpınıyöħ allah uzag ede i yaşlı da ölüse diyoħ ku gününü görmüş devranını sürmüş allah rahmet eylesin diyoħ oga da beyle diyoħ ıurban imm türkü mü öö ben söylüyem de sen de dıñle ama begenirseniz hele dur ki hanısını söyleyem senin üstüne mi söylüyem cöħ söylüyem <sup>(15)</sup>diynerlerse aklıma getirem de bişeler

## SONUÇ

Malatya'nın Yeşilyurt ilçesine bağlı olan Gözene köyü, Malatya'nın en eski köylerinden biri olarak bilinmekte olup tarihi kaynaklarda köyün geçmişini Memlûklar'a kadar takip edebilmekteyiz. Gözene, yolcuların güvenliğini sağlamak ve ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olan derbent köylerinden biridir. Derbent köylerinin, dilin muhafazası açısından önemli sayılabilecek özelliklerinden biri, köy halkının bulunduğu yeri terk etmeme zorunluluğudur. Gözene köyünün bu hususiyetleri, köyle ilgili dil ıalışmalarını cazip hāle getirmektedir. Gözene köyüyle ilgili olarak yapmış olduğumuz dil incelemeleri sonucunda ulaşmış olduğumuz karakteristik dil özellikleri, köyün tarihi perspektifiyle uyum içerisinde gözükmektedir.

Gözene ağzının karakteristik özellikleri, kapalı e (è) ünlüsünün ve "ñ" ünsüzünün yaygın kullanımı, "g" ünsüzünün iki ünlü arasında ve hece sonunda korunması, k > g, ğ ve ı > ħ değişmesi, rl > ll gerileyici benzeşmesi, yer değiştirme olayı, vasıta durumu ekinin -nan biçiminde olmasıdır.

Kapalı e (è) ünlüsünün yaygın kullanımı, rl > ll gerileyici benzeşmesi ve vasıta durumu ekinin -nan biçiminde olması Anadolu ağızları içerisinde sıklıkla görülen genel özelliklerdendir.

"ñ" ünsüzünün yaygın kullanımı Batı grubu ağızlarının belirleyici özelliklerindedir.

"g" ünsüzünün iki ünlü arasında ve hece sonunda korunması ve k > g, ğ ve ı > ħ değişmesi ise Doğu grubu ağızlarının özellikleri arasındadır.

Gözene ağzının söz konusu karakteristik özelliklerine dayanarak, Batı grubu ve Doğu grubu ağızlarına yakın özellikler taşıdığını, bu durumun da, Gözene'nin bir derbent köyü olması hasebiyle, köy halkının dışarıyla münasebetinin olmaması, göç etmemesi, yerleşik kalması sebeplerinin bir sonucu olarak uzun zaman aslı dil özelliklerini korumasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

## KAYNAKÇA

Banguoğlu, Tahsin (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.



- Buran, Ahmet (1996). *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Buran, Ahmet (1997). *Keban, Baskil Ve Ağın Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Değerli Keçici, Ayşe (2008). Osmanlı Devleti'nde Bir Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilatı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7(1), s. 44-53.
- Demircan, Ömer (2001). *Türkçenin Ses Dizimi*. İstanbul: DER Yayınları.
- Efendioğlu, Süleyman (2009). Ağrı İli Ağızları. *Turkish Studies*, S. 4/3, s. 808-840.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1999). Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2002). *Kars İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ersoy, Ersan (2008). Türklerde Bir İskân Siyaseti Olarak Derbent Teşkilatı. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, S. 6/2, s. 47-53.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1995). *Erzurum İli Ağızları*. I. Cilt, Ankara: TDK Yayınları.
- Gülseren, Cemil (2000). *Malatya İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsoy, Ersin - Taştım, Mehmet (2007). *1530 Tarihli Malatya, Behisni, Gerger Kâhta, Hısn-ı Mansur, Divriği Ve Darende Kazâları Vakıf Ve Mülk Defteri*. Ankara: TTK Yayınları.
- Gülsoy, Ersin (2009). *Malatya, Divriği Ve Darende Sancakları'nın İlk Tahriri (1519)*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Günşen, Ahmet (2009). Gaziantep Ağzının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler. *Turkish Studies*, S. 4/3, s. 1081-1123.
- Işık, Adnan (1998). *Malatya 1830-1919*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Karahan, Leyla (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Orhonlu, Cengiz (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*. İstanbul: Eren Yayınları.
- Özçelik, Sadettin - Boz, Erdoğan (2001). *Diyarbakır İli Çüngüş Ve Çermik Yöresi Ağzı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sağır, Mukim (1995). *Erzincan Ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yinanç, Refet - Elibüyük, Mesut (1983). *Kanunî Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Zengin, Murat (2017). *İlhanlılar-Eratnalılar-Memlûklar Dönemi Malatya (1295-1401)*. Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.